

תקצירי המאמרים

'אָכּוּל וְשָׂתוּ, כִּי מִחֶר נְמוּת':
עלייתה ונפילתה של קבוצת 'חבר'ה טראסק'
בתל אביב הקטנה של שנות העשרים והשלושים

אילן שחורי

בתקופות הקשות שידעה תל אביב הקטנה, בעיקר בימים שאחרי מלחמת העולם הראשונה, צצה וצמחה קבוצת הוללים מקרב תושבי העיר, שביקשו בדרכים שונות ומשונות לעשות שמח לתושבי העיר העברית הראשונה שרק קמה. האצבע המשולשת היתה סמלם ושמם היה 'חבר'ה טראסק'. הם ארגנו את התהלוכות והמסיבות הגדולות ביותר, את הנשפים העליונים ביותר, את ההרצאות המעניינות ביותר. מייסד הקבוצה המיוחדת הזו היה מורה למלאכה בגימנסיה הרצליה בשם אברהם אייזנשטיין ששינה את שמו לאברהם אֶלְדָּמֶע. בגלגוליה המאוחרים של הקבוצה היו חברים בה גם המשוררים אברהם שלונסקי ואלכסנדר פן שאף הוביל, יחד עם ידידו משה זמירי, חלק מהקבוצה לגבעות שייך אברך בגליל התחתון, שם הם ניסו להצטרף ל'חבורת הרועים' עם השומר אלכסנדר זייד, ניסיון שנכשל בסופו של דבר.

בסוף שנות העשרים התמקדה פעילותה של הקבוצה במאבק ב'גנדרן' של העיר, ברוך אגדתי, שאיגרגן מסיבות פורים יוקרתיות ויקרות למורת רוחם של 'חברה טראסק' שביקשו לקיים חגיגות פורים עממיות. בין הניצים התקיים גם משפט מתקשר.

קבוצת 'חבר'ה טראסק' התפרקה הלכה למעשה עם תחילת המאורעות בשנת 1936, אך היא הותירה אחריה מורשת תרבותית ברורה. לחברי קבוצה היה חלק נכבד ביותר בהתגבשות התרבות הישראלית ברוב תחומי היצירה והאומנות, וניתן לקבוע כי חבורתם היוותה את ראשית הבהמה התל־אביבית והניחה את היסודות לתרבות הסלבס הישראלית.

פרס ישראל, המדינה ואנשי הרוח:

יצירת תרבות ישראלית באומה מתגבשת, 1953-1955

שאל מרמרי

לאורך 63 השנים בהן מוענק פרס ישראל מעוררות תוצאותיו שעורריות לאומיות תדיר, כאשר המדינה, הציבור, השופטים או הזוכים עצמם מביעים את מורת רוחם. אין בכך פלא: כפרס שמוענק על ידי המדינה למי שאמורים להיות מדענים, אמנים ואינטלקטואלים בלתי תלויים, הענקת פרס ישראל טומנת בחובה מתח אינהרנטי. חיבור זה מבקש לחזור אל ראשיתו של המתח הזה, כפי שהוטבע בו בשנים הראשונות בהן הוענק הפרס: מה היתה מטרתו הראשונית של הפרס? מי האנשים שיוזמו אותו, כיצד, ולאיזה צורך? בניסיון להשיב על שאלות אלה, תשוב חקירה זו אל היזמה להענקת הפרס, להכנות לחלוקתו הראשונה ב־1953 ולשנים המוקדמות של חלוקתו.

בחינה זו תבקש למקם את פרס ישראל בהקשר האידיאולוגי שבו הוא נוצר, כמו גם בהקשר הפוליטי והחברתי הרחב יותר של יחסי המדינה ואנשי הרוח בשנותיה הראשונות של המדינה. כך יבחן פרס ישראל בראי הגותו של יוזמו - שר החינוך דאז בן־ציון דינור - ובייחוד לאור תפיסתו המובחנת של יחסי מדינה-תרבות והתפקיד שייעד לאנשי הרוח ביחסים אלה. ואכן, כפי שייטען, המדינה ואנשי הרוח כרתו מעין ברית לקידומה של תרבות ישראלית, ברית אשר פרס ישראל היה אחד מביטוייה המובהקים. התערערותה של הברית הזו בהמשך יכולה אולי להסביר את השעורריות שמלוות את הפרס.

עלילותיו של התלוש המופרע בווינה: קריסתו של דמות התלוש ברומן הגנוז של דוד פוגל

תמר סתר

במאמר זה אעסוק בדמות התלוש הנהנתנית והכוחנית ברומן וינאי לדוד פוגל ואטען כי היא צומחת מן הצומת המכריע שבו מצויה יצירתו: מצד אחד, מנהל פוגל דיאלוג בלתי פוסק עם המתרחש בספרות העברית החדשה החל מתחילת המאה ה-20: הרומן שלו עוסק במצבו של הגבר היהודי הצעיר באירופה, פוגל פועל ברפובליקה הספרותית העברית ומפרסם את 'יצירותיו בכתבי עת עבריים ובהוצאות עבריות. מן הצד האחר, עוסק פוגל במרחב האירופי 'כאילו ארץ ישראל כבעיה מעולם לא נבראה', כדבריו של גרשון שקד, בזמן שהמרכז הספרותי העברי קבע את מושבו בה. מרחב לימניאלי זה מאפשר לפוגל להעניק לגיבור רומן וינאי אופי יהודי-תלושי חדש ושונה מזה שניתן לגיבורי ספרות התלושים, ועם זאת לברוא אותו מתוך דיאלוג מורכב עם ספרות זו.

בין מפא"י למפ"ם: המאבק על הזיכרון הקיבוצי בעשור הראשון

אסף פרהדיאן

זיכרון קיבוצי נמצא בליבם של מאבקים לאומיים, הוא המסד לזהותו של הלאום והוא המגדיר את גבולותיו. הזיכרון הינו אפוא שדה פעיל בו קבוצות מתחרות מבקשות להזין את סמליהן וזיכרונותיהן אל סיפר־העל - סיפר שיעצב זהות קיבוצית אחת. עם הקמת מדינת ישראל, נאבקו קבוצות שונות על מקומן בסיפר־העל אותו עיצב והפיץ דוד בן־גוריון בגישתו הממלכתית. מפ"ם, מפלגה אשר היתה חלק מתנועת העבודה, נאבקה במפא"י ובעומד בראשה על דמות הצבא והמדינה שזה עתה קמו. אחד הסמלים סביבם התקיים מאבק זה היה הפלמ"ח, ארגון אשר מרכיב מחבריו זהו עם מפ"ם. במאמר זה אבקש לבחון לראשונה את המאבק על הזיכרון הקיבוצי בין מפ"ם למפא"י באמצעות מקרה בוחן של זיכרון הפלמ"ח כפי שהוא בא לידי ביטוי בספר הפלמ"ח אשר ראה אור בשנת 1953. כפי שעולה מניתוח הסיפורים, באמצעות הנצחת פועלו של הפלמ"ח במלחמת העצמאות וקעקוע מנהיגותו של בן־גוריון מעל דפי ספר הפלמ"ח, ביקשה מפ"ם להזין את ערכיה ואת חלקה בהקמת המדינה אל סיפר־העל.

בתרזיכרון ביומניהם של יהודי קנדה: השוואה ותפיסות בנוגע למולדת יהודית ליזי מוסטובסקי

מריאן הירש מגדירה את המונח בתרזיכרון כזיכרון שמאפיין את חוויתם של אנשים שהושפעו מנרטיבים שקדמו ללידתם, כגון השואה, ומסבירה שלרוב אינדיווידואלים החווים בתרזיכרון מרגישים כי הסיפורים המאוחרים יותר שלהם עצמם נדחקו על ידי סיפוריהם של הדור הקודם להם, והם מושפעים מאירועים טראומטיים שלא ניתנים להבנה או שחזור.

בעבודה זו אבחן את העברת טראומת השואה, לא מניצול השואה אל ילד בדומה למרבית המחקרים הספרותיים והפסיכולוגיים, אלא באמצעות בתרזיכרון המיוצג ביומניהם הביוגרפיים של יהודים קנדים, דור שני או שלישי לניצולי שואה, והאופן שבו מורשת זו משפיעה על תפיסתם מהי מולדת יהודית. אתמקד בשני מקורות מרתקים: יומנה של ברניס איזנשטיין הייתי ילדה של ניצולי שואה (2006), ויומנו של יונתן גרפינקל אמביוולנטיות: הרפתקאות בישראל ופולסטין (2008). למרות שמשפחתה של איזנשטיין נעקרה מפולין עקב השואה ומשפחתו של גרפינקל בעקבות הפוגרומים שניבאו אותה, משקפים שני הכותבים את האופן שבו טראומת השואה הועברה לא רק דרך השושלת המשפחתית, אלא גם באופן תורשתי. כל יומן מעיד על השואה כעל עמוד תווך בזהות היהודית-הקנדית, ושני הכותבים בוחנים את סוגיית המולדת בכלל וסוגיית המולדת היהודית בפרט מנקודת המבט הייחודית להם.

בעזרת מחקרים קודמים העוסקים ביהדות קנדה של ההיסטוריונים ריצ'רד מנקיס וג'רלד טולצ'ינסקי, כתביה של מריאן הירש על בתרזיכרון ועל דימויים של ייצוג השואה, ושל שושנה פלמן על כתיבה לאחר השואה, אנסה לענות על השאלה: כיצד מורשת של טראומת השואה וחוויה של בתרזיכרון מייצרות נרטיבים עבור יהדות התפוצות ומשפיעות על תפיסותיה בנוגע למולדת יהודית.

שותפים ויריבים:

מערכת היחסים בין יהודים לבריטים
בכוח המשטרה הפלשתינאי, 1936-1945

ליאור יוחנני

מאמר זה עוסק בגישה האמביוולנטית של התנועה הציונית כלפי המנדט הבריטי ונציגו בפלשתינה המנדטורית. המאמר מתמקד במשטרה המנדטורית בכלל, ובחיל הנוטרים ובמשטרת היישובים העבריים בפרט. דרך אלו, אבחן הן את מערכות היחסים היום-יומיות בין שוטרים יהודים לבריטים, והן את האסטרטגיות המגוונות בהן נקטו המוסדות הציוניים בבואם לשתף פעולה עם המוסדות הבריטיים. ביתר פירוט, אתרכו בשיתוף הפעולה היהודי-בריטי במאבק במרד הערבי בשנים 1936-1939, ואציע לבחון אותו בכמה אופנים. ראשית, כאתר של שיתוף פעולה ותלות הדדית בין שתי קבוצות בעלות קרבה תרבותית ואינטרסים משותפים. שנית, כמקרה המבטא את היחס האמביוולנטי של הציונות כלפי השלטון הבריטי: מצד אחד הערכה רבה למנגנוני המדינה המנדטורית ורצון לחקות את דרכי הבריטים. מן הצד האחר, מאמצים בלתי פוסקים לנצל את המשאבים הבריטיים למטרות הלאומיות של הציונות, ולזול ברמתו התרבותית של כוח האדם הבריטי, וניסיונות לחתור תחת הלגיטימיות של השלטון הזר. המאמצים הללו בתורם ביטאו גם את שאיפות 'ההתמערבות' של הציונות, קרי, להבנות את הקהילה היהודית המתחדשת סביב ערכי הנאורות המערבית, ולהבנות את הקהילה היהודית כחלק ממשפחת העמים האירופית.